

IVAN OLBRACHT

NIKOLA ŠUHAI LOUPEŽNÍK

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Zde žije ještě Bůh. Starý bůh země. Ničí ledovými vichry a jarními přívaly vod vše neduživé a slabé, aby mohl milovat ty, v nichž se mu dobře zalíbilo; stromy, peřeje toků, zvířata, lidi, skály; vše stejnou láskou, rozmarnou, krutou i štědrú, jako středověkých vládců. Sklání se v horkých poledních nad prameny, aby z nich pil miskou dlaně, a odpočívá v korunách starých javorů; hraje si s medvědy v houštinách, laská se s jalůvkami uprchlými od stád a se zalíbením dívá na lidská mláďata, usulá v mechu pod stínem jeho větví. Prastarý pohanský Bůh, Bůh země, pán lesů a stád. Jen to jest důležité. A ještě toto: V úzkých údolích, na stráních, kde lesy nechaly kousek místa loukám, nebo nahoře na poloninách žijí lidé. Bydlí v chýších podobným domům na kuřecích nožkách nebo, jsou-li v skupinách, rodině kozáků pod břízami. Muži voní větrem a ženy kouřem jizeb. Jsou pastevcí a dřevorubci, neboť nedospělí posud do stadia zemědělského a pluh nebyl v těchto krajích ještě vynalezen. Potomci pastýřů, uprchlých do těchto nepřístupných hor před nájezdy tatarských nevolníků, uprchlých před karabáci a šibenicemi podstarostů a atamanů pana Josefa Potockého, pravnicu vzbouřenců proti vyděračství rumunských bojarů, tureckých pašů a maďarských magnátů, otcové, bratři a synové po zabitých na jatkách rakouských císařů, a sami týráni židovskými lichváři a novými českými pány.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Zařazení do kontextu se nedá z úryvku odvodit; pravděpodobně počátek díla.

Je první světová válka a z boje utíkají dva muži. Bydlí u staré baby, která jim přičaruje moc, že nemohou být zraněni střelnými zbraněmi. Poté se muži opět vrací do války a vyzkouší si svoji nezranitelnost.

Nikola se rozhodne opět vrátit domů do Koločavy, kde se oženil s Eržikou. Poté je chycen a vrácen zpět na frontu. Eržika utíká do lesů. Pouze obchodníci jsou bohatí, a tak je Nikola přepadává a nemá z ničeho strach a je oslavován lidem. Nikola se schovává, válka mezitím skončila a je znám mezi lidmi kvůli své zlodějské činnosti. Nikdy se neměl místní lid lépe, ale četnictvo chce Nikolu zadržet.

Ve vesnici vznikají konflikty. Poté zradí Nikolu dva kamarádi, protože na něj byla vyhlášena odměna třicet tisíc za jeho hlavu. Díky Eržice, která ho varovala, se mu nic nestalo. Nakonec ale Nikolu a jeho bratra Juraje ubijí dva kamarádi sekerou, protože by rádi získali finanční odměnu. Vrazi se chlubí četníkům, ale četníci jim vysvětlí, že získat odměnu je velice složité a dopadení také vezmou jako svoji zásluhu. Lid pláče, že je Nikola Šuhaj – jejich hrdina, z něhož se stala legenda – mrtev. Po Nikolově smrti se narodí malá Anča, dcera Nikoly a Eržiky.

- **téma a motiv**

téma: pohanský bůh

motivy: vichry, stromy, údolí, stráně, lesy...

- **časoprostor**

prostor: vesnice Koločava v Zakarpatské Ukrajině, místy v horách

čas: Na konci světové války a v prvních poválečných letech.

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěný chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, baladický román

- **vypravěč**

er-forma – vševědoucí vypravěč

- **postava**

Nikola – spravedlivý, věří svým blízkým a nečeká od nich zradu, je to nezranitelný hrdina, skutečná historická postava (poněkud přikrášlená), válečný zběh, statečný, bohatým bral a chudým dával

Eržika – černoooká, krásná, Nikolova milá, trpělivě na něj čeká, obětavá, oddaná, nevěrná (podvedla Nikolu s četníkem)

Jura – Nikolův mladší bratr, bojácnější než Nikola, ze strachu zabíjí

- **vyprávěcí způsoby**

pouze pásmo vypravěče

- **typy promluv**

vypravěčův monolog

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

výčet *v nichž se mu dobře zalíbilo; stromy, peřeje toků, zvířata, lidi, skály*

zdrobnělina *jalůvka, nožky*

archaismus *jest*

zeměpisný pojem *polonina* (= horská pastvina v Karpatech)

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epiteton *stejnou láskou, rozmarnou, krutou i štědrou*

přirovnání *vše stejnou láskou, rozmarnou, krutou i štědrou, jako středověkých vládců*

metafora *miskou dlaně; lidské mládě; jatka rakouských císařů*

personifikace *kde lesy nechaly kousek místa loukám*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. pol. 20. stol., meziválečné období

Ivan Olbracht (1882–1952)

- vlastním jménem Kamil Zeman
- syn Antala Staška (vl. jménem Antonín Zeman)
- narozen 6. ledna 1882 v Semilech, zemřel 30. prosince 1952 v Praze
- spisovatel, prozaik, publicista, novinář, překladatel německé prózy, národní umělec
- začínal jako autor „bosáckých“ povídek a psychologických románů
- ve svých prózách se zabýval tematikou osobní revolty člověka, egocentrismu a intelektuálního vztahu ke světu
- do literatury vstoupil ještě před první světovou válkou
- vystudoval gymnázium ve Dvoře Králové nad Labem a nedokončil vysokoškolská studia práv a filozofie
- za první republiky dvakrát vězněn za své příliš revoluční komunistické názory
- během 30. let často pobýval na Podkarpatské Ukrajině
- po 2. světové válce působil ve vysokých stranických funkcích
- z KSČ nakonec vystoupil po podepsání Manifestu sedmi (protest sedmi umělců proti nové linii Komunistické strany Československa)

rysy díla:

1. baladický jazyk – dokáže skloubit realitu s legendou
2. soustředí se na jedince, kteří jsou něčím výjimeční (vydědění, rebelové, jinověrci)
3. výborná psychologie postav
4. inspirace v Zakarpatí, problematika židovství (do Koločavy jezdil pravidelně)

Anna Proletářka – 1928, román, původní název *O Anně, rusé proletářce*

- literární škvár, po roce 1948 nadhodnocován, povinná četba
  - venkovanka přichází r. 1920 do Prahy, účastní se revoluce, vlivem Toníka se mění v uvědomělou
- O zlých samotářích* – soubor tří povídek, Bratr Žak zfilmována

Žalář nejtemnější – psychologický román, bývalý policejní komisař Mach oslepne a začne podezírat svoji ženu, že je mu nevěrná. Svoji ženu trápí, trápí i sebe, záměrně žije v izolaci. Žalář = slepota, žárlivost, sobectví

Podivné přátelství herce Jesenia – psychologický divadelní román, odehrává se během 1. sv. války, dva herci opačných povah (intelektuál Jesenius, vášnivec Jan Veselý) jsou přátelé

- **literární / obecně kulturní kontext**

Meziválečná próza, levicově zaměřená próza:

historické souvislosti:

- první republika (1918–1938) = fungující demokratický systém
- ne vše bylo dokonalé, docházelo k hospodářským a sociálním nejistotám
- r. 1921 vznikla komunistická strana, v programu nutnost revoluce
- = vliv marxismu během první republiky byl poměrně velký
- levicovní autoři píšou o vizích sociální svobody a spravedlnosti
- opoziční zaměření mají demokraticky zaměřeni autoři kolem Lidových novin (Čapkové, Bass, Poláček)
- na přelomu 20. a 30. let vnitřní rozdělení levicových autorů:
- r. 1929 vyloučeno sedm spisovatelů (Neumann, Hora, Majerová, Malířová, Olbracht, Seifert, Vančura)
- nesouhlasili s bolševizací po vzoru Rusů

- od 30. let hovoříme o tzv. socialistickém realismu = způsob uměleckého vnímání, marxistický výklad společenského vývoje
- dílo musí mít společenskou funkci, musí být ideologické, estetická stránka je v pozadí
- autoři sympatizují s proletáři, zobrazovaná třídní společnost je nesmiřitelná

Jiří Weil (1900–1959)

- novinář, překladatel z ruštiny
- židovský původ – povolán do transportu, nenastoupil, skrýval se
- v 50. letech pracovníkem Státního židovského muzea
- jako první zobrazoval vznik a prosazování Stalinovy diktatury v SSSR
- Moskva – hranice* – tři lidé sdělují své názory na stalinské procesy v Rusku
- Dřevěná lžice* – dopsal 1938, vyšlo až v 70. letech, děj ve středoasijském táboře, kde jsou věznění nepřátelé komunistického režimu
- Život s hvězdou* – životní osudy židovského úředníka

Marie Majerová (1882–1967)

- z dnešního hlediska průměrná spisovatelka
- pracovala jako služebná a písařka
- redaktorka Rudého práva
- po válce se politicky angažovala, určovala knižní produkci
- Sirána* – sociální román, vývoj Kladenska od konce 19. století po 1. sv. válku, osudy rodiny Hudců
- Robinsonka* – próza pro děti

Marie Pujmanová (1893–1958)

- z pražské intelektuálské rodiny, po válce nemorální jednání
- Pacientka doktora Hegla* – červená knihovna
- trilogie *Lidé na křižovatce*, *Hra s ohněm*, *Život proti smrti* – obraz české společnosti v poválečných letech
- Předtucha* – komorní novela

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Nikola Šuhaj loupežník byl hlavní (reálnou) postavou, byl oblíbený lidmi, proto dílo nese tento název.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Děj díla již není aktuální. Děj se odehrává za války a těsně po válce.

- **pravděpodobný adresát:**

Autor zde popisoval krásnou přírodu v Zakarpatské Ukrajině. Líčil také chudobu. Češi = neznámí lidé v Zakarpatské Ukrajině.

- **určení smyslu díla:**

Autorovi určitě šlo o oslavu Šuhaje a jeho vlastností, které by měly podle autora lidé mít. Je to nebojácnost, neboť Nikola měl zájem na tom, aby se měl dobře celý lid. Miloval jednu ženu a nepodváděl ji. Bohatým bral a chudým dával.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Jedno z nejslavnějších děl Ivana Olbrachta, které vyšlo v roce 1933. Dílo tedy vyšlo za autorova života, ale neřadíme ho k levicově zaměřené próze (není politicky zaměřené). Olbracht se nechal inspirovat postavou Oleksy Dovbuše, lidového zbojníka, který žil na Podkarpatské Rusi v 18. století.

- **tematicky podobné dílo:**

Alexander Dumas st. - *Robin Hood*: Robin Hood také bohatým bral a chudým dával.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Filmové zpracování se mi příliš nelíbilo. Musím uznat, že jsem se celý příběh dosti nudil, i výkony herců byly takové statické a nekvalitní. Takový Robin Hood po česku. V hlavní roli Petr Čepek. Název filmu Nikola Šuhaj loupežník natočen v roce 1977, režie: Evžen Sokolovský.

Podle románu vznikl také muzikál Balada pro banditu.